

ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.9.072.433

DOI: 10.31548/hspedagog2019.03.058

ПРОВІДНІ ДЕТЕРМІНАНТИ КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ТА ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ НУБІП УКРАЇНИ: АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Афанасенко Л. А., кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: lario.afanasenko@gmail.com

Анотація. В статті кар'єра інтерпретується як динамічний процес і результат активності суб'єкта до розкриття власного кар'єрного потенціалу. Психологічними компонентами кар'єрних орієнтацій виступають соціально обумовлені стимули особистості до професійної діяльності, професійна спрямованість, способи побудови кар'єрної траєкторії, система мотивів, ступінь актуалізації здібностей фахівця-аграрія. Наведено результати дослідження та здійснено порівняльну характеристику провідних кар'єрних орієнтацій студентів останнього курсу навчання першого (бакалаврського) рівня та другого (магістерського) рівня НУБіП України, визначено зв'язки між типами кар'єрних орієнтацій за шкалами опитувальника та деякими особистісними характеристиками студентів-аграріїв.

Ключові слова: кар'єрні орієнтації, кар'єра, студент-аграрій, фахівець сільськогосподарської галузі.

Актуальність. В умовах гібридної війни, соціально-економічних та політичних зрушень в яких перебуває Україна, найважливішим завданням сучасної аграрної освіти стає підготовка компетентного фахівця сільськогосподарської галузі, який усвідомлює значимість соціальної позиції спеціаліста-аграрія та визначає свій вклад в розвиток життєдіяльності суспільства, патріотично налаштований в аспекті професійної реалізації на теренах своєї держави, а не за її межами [1]. Агровиробництво забезпечує продовольчу безпеку держави, розвиток внутрішнього та зовнішнього ринку, підвищення життєвого рівня населення. Головною умовою ефективного аграрного виробництва виступає інтеграційна підготовка суб'єкта праці, який не лише володіє сукупністю знань, практичних умінь і навичок, а виявляє

здатність до розв'язання різних видів робочих завдань на основі прагнення до кар'єрної самореалізації [2]. Ефективність входження молодих спеціалістів на ринок праці залежить від широкого спектру психологічних якостей особистості, одними із яких є *формування кар'єрних орієнтацій*.

Успішною людина може бути тоді, коли її кар'єрні прагнення збігаються із системою життєвих цінностей, як збереження індивідуальності й саморозвитку, а також цінності, пов'язанні з досягненням професійних успіхів і винагородою за результатами діяльності. У число рушійних сил кар'єрних орієнтацій суб'єкта праці входить бажання підвищити рівень життя, реалізація творчого потенціалу за рахунок виконання практичних завдань, що й обумовлюється

його особистісно-професійним розвитком.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В останні роки досить детально вивчені особливості різних аспектів становлення кар'єрних орієнтацій студентів. Розглядався кар'єрний і професійний розвиток майбутніх практичних психологів (Ю. Бохонкова, С. Гарькавець, А. Книш, А. Курденко, К. Міхно, І. Панкратова, М. Сурякова, В. Фомічова). Досліджувалися особливості кар'єрних орієнтацій студентів-випускників економічних спеціальностей (О. Скориніна-Погребна), майбутніх юристів (Р. Каламаж).

Наші міркування, на основі дослідно-експериментальної роботи науковців, зводяться до того, що кар'єрна орієнтація особистості розглядається як відношення до професійного розвитку, має для суб'єкта стійкий життєвий сенс, виявляється в ефектах особово-сміслової і мотиваційно-сміслової регуляції. Кар'єра інтерпретується як динамічний процес і результат активності суб'єкта до розкриття власного кар'єрного потенціалу [4].

Однак формування кар'єрних орієнтацій студентів-випускників аграрної галузі в умовах професійного навчання являється складною і недостатньо вивченою проблемою в науково-прикладному психологічному здобутку.

Мета роботи полягає в емпіричному дослідженні та порівняльному аналізі формування кар'єрних орієнтацій студентів останнього року навчання першого (бакалаврського) рівня та другого (магістерського) рівня НУБіП України.

У питанні дослідження майбутньої кар'єри студентів-аграріїв актуальним є розгляд кар'єрних орієнтацій особистості. Дане поняття виникло в американській психології та засноване на концепції «якорів кар'єри» Е. Шейна. Вчений розглядає кар'єрні орієнтації як ряд уявлень суб'єкта про себе, ключові цінності, мотиви, навички, що визначають вибір кар'єри. За допомогою «якорів» мо-

жна передбачити, який вид кар'єри найбільше задовольнить людину, оскільки люди намагаються вибрати спосіб життя відповідно до найважливіших для них цінностей.

Для вивчення соціально обумовлених стимулів особистості до професійної діяльності, для визначення професійної спрямованості, способу побудови професійного шляху майбутнього аграрія ми скористалися методикою «Кар'єрні орієнтації» Е. Шейна в адаптації А. Жданович [3; 5].

Опитувальник включає в себе 10 шкал, а саме: професійна компетентність, організаторська компетентність, автономія, служіння, виклик, підприємницька креативність, стабільність місця роботи, стабільність місця проживання, інтеграція стилів життя, кар'єрна направленість (орієнтація на вертикальну кар'єру, орієнтація на горизонтальну кар'єру, орієнтація на умови).

Автором було виділено три фактора загальної дисперсії. *Перший фактор* включає орієнтацію на вертикальну кар'єру (організаційна компетентність, виклик, підприємницька креативність). *Другий фактор* включає орієнтацію на горизонтальну кар'єру (професійна компетентність, служіння, стабільність місця проживання). *Третій фактор* включає орієнтацію на умови (автономія, стабільність місця роботи, інтеграція стилів життя). Вибір найбільш спрямованої кар'єрної орієнтації здійснюється на основі зіставлення суми балів, набраних за представленими шкалами.

Емпіричне дослідження проводилось на базі НУБіП України із загальною вибіркою в кількості **434** респондентів у віці від 17 до 23 років усіх спеціальностей, з яких **341** студента (78,5 %) четвертого року навчання освітнього рівня бакалавр і **93** студента (21,5 %) другого року навчання освітнього рівня магістр.

Суть анкетування полягала в наступному: респондентам необхідно визначити за 5-ти бальною шкалою оцінювання своє відношення до поданих 40

тверджень за наступною шкалою: 5 балів відповідає максимальній значущості, 1 бал - мінімальній, а саме:

Надалі нами наведені середні значення за всіма показниками опитувальника, але у роботі надаємо опис детермінантним кар'єрним орієнтаціям.

Середні значення отриманих даних студентів **ОС бакалавр** представлені у табл. 1

Таблиця 1

Середні значення отриманих даних студентів ОС бакалавр за шкалами опитувальника (n=341)

Найменування шкали	Середні значення отриманих даних
Професійна компетентність	15,5
Організаторська компетентність	19,1
Автономія	18,5
Служіння	20,1
Виклик	17,9
Підприємницька креативність	18,7
Стабільність місця роботи	12,1
Стабільність місця проживання	7,2
Інтеграція стилів життя	15,6
Орієнтація на вертикальну кар'єру	55,7
Орієнтація на горизонтальну кар'єру	42,8
Орієнтація на умови	46,2

Емпіричні дані отримані в результаті проведення тесту «Кар'єрні орієнтації» вказують максимальну орієнтацію студентів-бакалаврів останнього курсу навчання на: **вертикальну кар'єру** (55,7), умови (46,2), горизонтальну

кар'єру (42,8) та спрямованість на: **служіння** (20,1), **організаторську компетентність** (19,1), **підприємницьку креативність** (18,7). Наведені характеристики представлено на рис. 1.

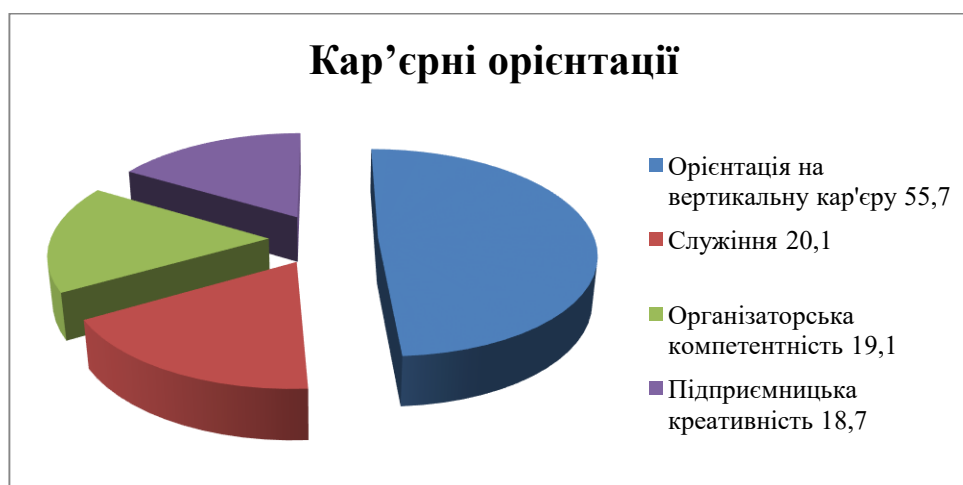

Рис. 1. Показники максимально-значимих кар'єрних орієнтацій студентів ОС бакалавр

Виявлені показники кар'єрних орієнтацій за шкалами опитувальника студентів ОС бакалавр представлено на рис. 2

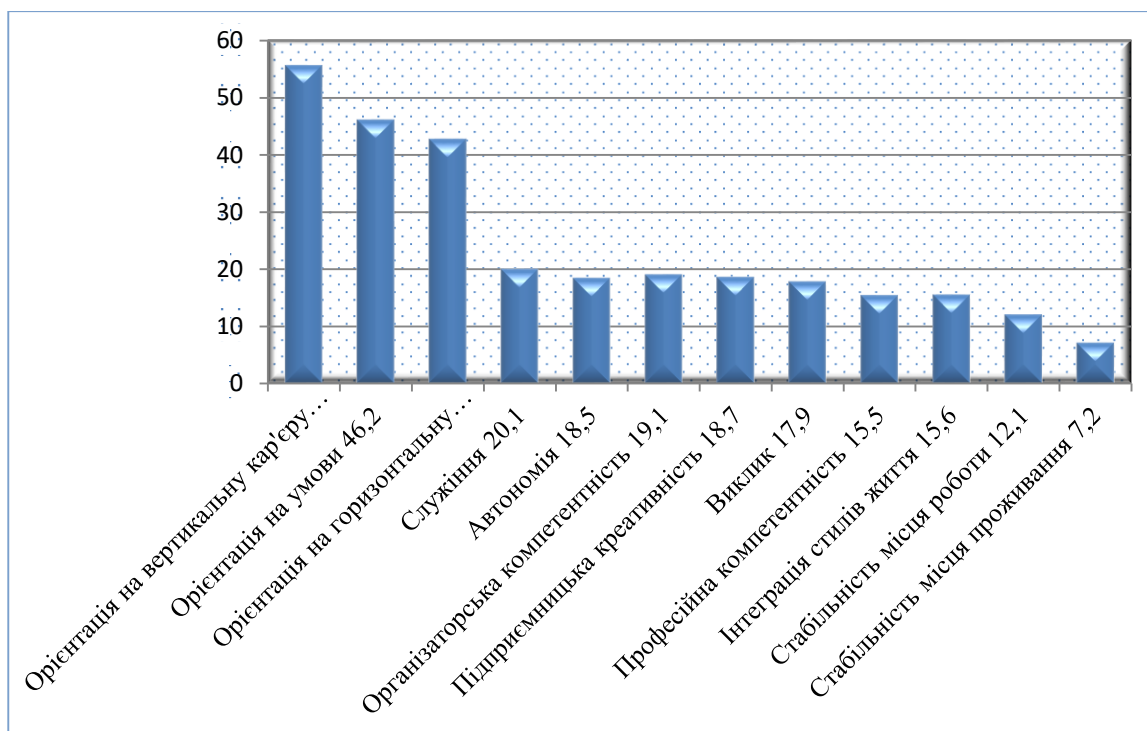

Рис. 2. Показники кар'єрних орієнтацій студентів ОС бакалавр

Отже, з огляду на результати емпіричного аналізу для студентів-бакалаврів останнього року навчання пріоритетним є **перший фактор** опитувальника, що включає орієнтацію на вертикальну кар'єру: організаційну компетентність (19,1) та підприємницьку креативність (18,7). Високий середній показник спрямованості на служіння (20,1) визна-

чає орієнтацію респондентів на професійну діяльність скрізь призму власної значимості та необхідності для суспільства.

У результаті розрахунків нами було з'ясовано кар'єрну спрямованість студентів **ОС магістр** останнього року навчання, середні значення яких представлені у табл. 2.

Таблиця 2
Середні значення отриманих даних студентів ОС магістр за шкалами опитувальника (n=93)

Найменування шкали	Середні значення отриманих даних
Професійна компетентність	15,9
Організаторська компетентність	18,1
Автономія	18,9
Служіння	19,5
Виклик	16,8
Підприємницька креативність	17,8
Стабільність місця роботи	12,2
Стабільність місця проживання	8,2
Інтеграція стилів життя	15
Орієнтація на вертикальну кар'єру	52,7
Орієнтація на горизонтальну кар'єру	43,6

© Афанасенко Л. А.

Орієнтація на умови	46,1
---------------------	------

Отримані дані дають можливість визначити максимально значущі для респондентів ОС магістр кар'єрні орієнтації, а саме: **орієнтація на вертикальну**

кар'єру (52,7), служіння (19,5), автономія (18,9), організаторська компетентність (18,1). Наведені характеристики представлено на рис. 3.

Рис. 3. Показники максимально-значимих кар'єрних орієнтацій студентів ОС магістр

Виявлені показники кар'єрних орієнтацій за шкалами опитувальника студентів ОС магістр представлено на рис. 4.

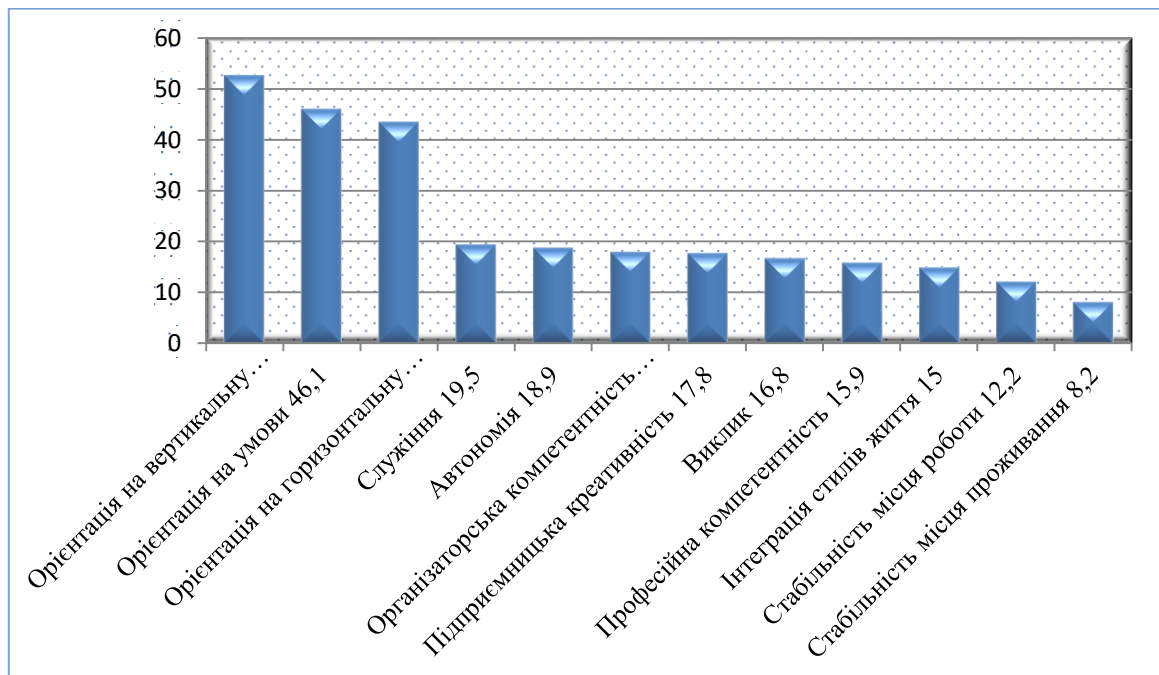

Рис. 4. Показники кар'єрних орієнтацій студентів ОС магістр

Отже, такі показники дають можливість припустити, що студенти - магістри кар'єру розглядають в аспекті вертикальної позиції як автономний процес професійного самопредставлення. Цінним в трудовій діяльності є можливість максимально ефективно використовувати свій потенціал та досвід для реалізації суспільно важливої мети, побудови та реалізації власних проектів, що забезпечується прийняттям ключових рішень. Необхідно зауважити, такі характеристики кар'єрних орієнтацій студентів-магістрів, як і студентів-бакалаврів,

переважно визначають **перший фактор** методики, що обумовлюється орієнтацією на вертикальну кар'єру (52,7): служіння (19,5), автономія (18,9), організаційна компетентність (18,1).

За емпіричними даними маємо можливість провести порівняльну характеристику кар'єрних орієнтацій студентів-бакалаврів та студентів-магістрів за шкалами опитувальника. Середні значення отриманих даних представлені у табл. 3.

Таблиця 3

Середні значення отриманих даних студентів ОС бакалавр та ОС магістр за шкалами опитувальника (n=434)

Найменування шкали	Середні значення отриманих даних	
	Студентів ОС бакалавр	Студентів ОС магістр
Професійна компетентність	15,5	15,9
Організаторська компетентність	19,1	18,1
Автономія	18,5	18,9
Служіння	20,1	19,5
Виклик	17,9	16,8
Підприємницька креативність	18,7	17,8
Стабільність місця роботи	12,1	12,2
Стабільність місця проживання	7,2	8,2
Інтеграція стилів життя	15,6	15
Орієнтація на вертикальну кар'єру	55,7	52,7
Орієнтація на горизонтальну кар'єру	42,8	43,6
Орієнтація на умови	46,2	46,1

Отже, на основі емпіричного аналізу даних можна зробити **висновок**, виявлені показники кар'єрної орієнтації студентів останніх курсів навчання ОС бакалавр та ОС магістр мають сумарність шкал представленого *першого фактору* опитувальника та передбачають орієнтацію на **вертикальну кар'єру**. Цікавим лишається той факт, що орієнтація на *професійну компетентність* (спрямованість особистості на формування професіоналізму й майстерності у своїй справі) як для бакалаврів так і для магістрів, визначена середнім показником спрямованості (Б.-15,5; М.-15,9), що в певній мірі суперечить осно-

вним завданням вищої школи (формування висококваліфікованого спеціаліста). Разом з тим, слід відзначити спільні орієнтири для студентів випускних курсів. До таких характеристик відносяться: *служіння та організаторська компетентність (як управлінська функція)*. Зауважимо, що для бакалаврів високий середній показник спрямованості є на *підприємницьку креативність*, що характеризується бажанням створити власну справу та генерувати ідеї щодо її реалізації. Магістри відмітили по мірі значущості *автономію*, як не бажання визначатися рамкам та будь-якому примусу в професійній діяльності.

Пріоритетом є впровадження та виконання робочих завдань своїм способом, темпом і за власними стандартами, можливість працювати самостійно при вирішенні проблемних ситуацій, а тому орієнтовані будувати незалежну кар'єру власним шляхом.

Подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення динаміки змін кар'єрних уявлень студентів на перших та старших курсах навчання, на організацію психологічного супроводу професійного навчання щодо уявлень та побудови майбутньої кар'єри.

Список використаних джерел

1. Афанасенко Л. А. Проблема активізації професійної самоідентифікації студентів аграрного профілю в умовах професійної підготовки. *Педагогіка та психологія*, 2012. № 4 (77). С. 30-35.
2. Larysa A. Afanasenko. Professional self-identification issue in modern psychology. *Проблеми сучасної психології*, 2017. № 37. С. 32-41.
3. Большакова А. М. Опитувальник особистісної реалізованості. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. 2010. В. 28. Ч. 1. С. 14–24.
4. Борвский А.Б., Система методов профессиональной ориентации. Кн.2. Методики профориентационной работы (приложения). К.: МЗУУП, 1993. 164 с.

5. Жданович А. А. Реадаптация опросника «Карьерные ориентации» Э. Г. Шейна и его стандартизация на студенческой выборке. *Психол. журн.* 2007. № 4. С. 4–22.

References

- Afanasenko, L. A. (2012) Problema aktyvizaciyi profesijnoyi samoidentyfikaciyi studentiv agrarnogo profilyu v umovax profesijnoyi pidgotovky [Problem enhance the professional identity of students of agrarian profile in terms of training]. *Pedagogika ta psykholohiya*, 4 (77), 30–35 (ukr).
- Larysa A. Afanasenko (2017) Professional self-identification issue in modern psychology. *Problemi suchasnoyi psihologiyi*, 37, 32-41 (ukr).
- Bolshakova, A. M. (2010) Opytivalnyk osobystisnoi realizovanosti. *Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity*, 28. 1, 14–24 (ukr).
- Borvskij, A. B. (1993) Sistema metodov professional'noj orientacii. Kn.2. Metodiki proforientacionnoj raboty (prilozhenija). K.: MZUUP (ukr).
- Zhdanovich, A. A. (2007) Readaptatsiya oprosnika «Karernyye orientatsii» E. G. Sheyna i ego standartizatsiya na studencheskoy vyiborke. *Psihol. Zhurn.*, 4, 4–22 (rus).

LEADERSHIP DETERMINANTS OF CAREER ORIENTATIONS OF THE FIRST LEVEL (BACHELOR) AND THE SECOND LEVEL (MASTER) OF NULES OF UKRAINE: ANALYSIS OF THE RESEARCH RESULTS

Afanasenko L. A.

Abstract. *The article interprets career as a dynamic process and the result of an entity's activity to reveal its own career potential. Psychological components of career orientations are socially determined incentives of personality to professional activity, professional orientation, ways of constructing a career trajectory, system of motives and degree of actualization of the skills of agrarian specialist.*

The results of the research are presented, the characteristics of the leading career orientations of final year students of the first level (bachelor) and the second level (master) of NULES of Ukraine are compared, and the relationships between types of career orientations on the scale of the questionnaire and some personal characteristics of agrarian students are determined.

Key words: *career orientation, career, agrarian student, specialist in agriculture.*